

„A tudomány nem nemzeti kutatások mozaikdarabkáiból épül fel, hanem egy egységes nemzetközi „kutatási mező” terméke” - interjú Prof. Dr. Haller Józseffel

Prof. Dr. Haller József neurobiológus, egyetemi tanár, doktori iskola vezető, kutató, illetve 2004 óta a Magyar Tudományos Akadémia doktora. Tanszékvezető professzor a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminálpszichológiai Tanszékén, valamint igazgatója a Drogkutató Intézetnek, elnöke az Interdiszciplináris Drog szemle szerkesztőbizottságának. Első lapszá-

munk interjújában Prof. Dr. Haller Józsefet a tudományról, szakmai munkásságáról, valamint a folyóirat elindulásáról kérdeztük.

Mivel foglalkozik, mi a fő kutatási profilja?

Ezt a kérdést nem egyszerű megválaszolni, mert elég hosszú pálya áll mögöttem, és sok mindennel foglalkoztam, bár végig a viselkedés, és a viselkedés szabályozása állt a vizsgálataim középpontjában. Eleinte a viselkedés biokémiája – mondhatni energetikája – később endokrinológiája, végül a neurobiológiája volt kutatásaim tárgya. A drogok a kétezres évek legelején kezdtek el érdekelni. Elsősorban a kannabinoidok neurobiológiájával és viselkedési hatásaival foglalkoztam. Meg kell ugyanakkor mondanom, hogy a kannabinoidok nem droként kötötték le a figyelmemet, hanem mint az agyműködés és a viselkedés szabályozásának tényezői. A drogok ugyanis valamilyen tőlük függetlenül létező idegrendszeri jelenségre „telepednek rá”. A kannabisz például az endokannabinoid rendszerre, amely sok szempontból egyedi feladatot lát el az idegrendszer működésében. Persze ahhoz, hogy az endokannabinoidokat tanulmányozhassam, sokféle szintetikus kannabinoiddal kellett dolgoznom. Az addikció témakörében rövid ideig a morfium is érdekelt, ezúttal nem idegrendszeri szabályozó tényezőként, hanem mint drog.

Mely munkáira a legbüszkébb?

Mindig a soron következőre. Pillanatnyilag éppen arra, hogy a Drogkutató Intézet a vezetőjének szemelt ki. Az intézet a pályájuk elején álló fiatalemberekből áll, akiket öröm lesz bevezetni a tudomány világába. Nem először csinálom ezt; tanítványaim

közül eddig pontosan 10-en szereztek PhD fokozatot, és közülük néhányan ma már nemzetközileg is magasan jegyzett kutatók. Bízom benne, hogy a „történelem” ismétli magát, és ami sikerült korábban, az intézet munkatársaival is sikerülni fog. Ha ez a fázis lezárult, büszke leszek az eredményre – hacsak nem adódik valamilyen soron következő feladat. Persze a kérdésére sem szeretném megtagadni a választ. Ha ki kell emelni valamit, a két legfontosabb agresszió-típus viselkedési és agyműködési elkülönítését tartom számon a jelentősebb eredményeim között, no meg azt, hogy a kannabinoidok viselkedésszabályozó szerepét illetően volt néhány elég eredeti, és a szakirodalomban gyökeret vert felismerésem. Igazából azonban a soron következő feladat tart izgalomban. A „büszkeségre” talán visszatérhetünk nyugdíjazásom után.

Mit gondol az endokannabinoid rendszer befolyásolása nyújtotta lehetőségekről a különféle betegségek gyógyításában? Valóban akkora benne a potenciál?

Az új gyógyászati lehetőségek felismerésének néha sajátos útja van. Előfordult – nem is ritkán –, hogy először a gyógyító potenciált ismerték fel, és jóval később, néha évezredekkel később értettük meg, hogy ez minek tulajdonítható. Ha drogokról van szó, önmagától adódik az ópium példája, amelynek fő gyógyító hatásait az idősebb Plinius már kétezer évvel ezelőtt leírta. Számot adott például arról, hogy használ az álmatlanság, fejfájás és gyomorbántalmak ellen. A szervezet saját ópiátjainak szerepét, és a külső ópiátok hatását csak nagyjából 70 éve kezdtük megérteni, tehát csaknem kétezer évvel később. A hatásmechanizmus megismerése persze nem volt öncélú folyamat, mert új utakat nyitott, és lehetővé tette a kezelés optimalizálását. Ma sokféle ópiátot használunk a gyógyászatban, de magát az ópiumot már nem, mert addiktív, és kevésbé hatásos, mint azok az opioid gyógyszerek, amelyeket később hoztak létre. A kannabisszal hasonló a helyzet. Gyógyító hatásaival távol-keleti orvosi könyvek már az ókorban foglalkoztak, Európában pedig már a 19.-században használták nyugtatóként és görcsoldóként. Az endokannabinoidokat – a szervezet saját kannabisz-jellegű anyagait – azonban alig 30 éve ismerjük, és a kannabinoid rendszer megismerése még nem is zárult le teljesen.

Az a pozíció, amelyet az endokannabinoid rendszer az idegrendszer működésében elfoglal, reményekre jogosít fel. Már most is létezik két kannabisz jellegű vegyület, amelyet gyógyszerként törzskönyvezték a világ sok országában. Valószínűsíthető, hogy a folyamat nem áll meg. Persze nehéz megjósolni, hogy melyik anyagból lesz gyógyszer, és melyik tűnik el a gyógyszerfejlesztés sülyesztőjében – vagy válik éppenséggel droggá. Készülő tanulmányunkban például 18 szintetikus kannabinoid Magyarországi „drogkarrierjét” követjük nyomon. Közéjük tartozik az is, amely „bikadrogként” híresült el a médiában. Tizennyolc kannabinoid-jellegű gyógyszer létrehozására rövidtávon nemigen számíthatunk. Úgy gondolom azonban, hogy a kannabinoid rendszer megismerése új lehetőségeket nyitott meg, amelyeknek egyre több gyógyászati alkalmazása lesz. Évente nagyjából 20 új gyógyszert vezetnek be a világon. Nem kizárt, hogy ezek között lesz majd néhány, amely az endokannabinoid rendszer működését változtatja meg. A marihuána maga nem gyógyszereszerű anyag, de ötletforrásként fontos volt, akár csak az ópium.

Mit gondol a magyar kutatói életről, munkáról a biológia és az agykutatás területén? Mi az, amiben fejlődhetne, és mi az, amiben a külföldi kutatócsoportok akár példát is vehetnének rólunk?

Nem tudok úgy gondolni a magyar agykutatásra, mint önálló entitásra. Az agykutatókat sem tudom magyar és nem-magyar csoportokra felosztani. Vannak tipikusan magyar tudományok, például a magyar nyelv, mint kutatási terület, vagy éppen a magyar történelem. Bizonyos mértékig ide tartoznak a biológia egyes területei, például Magyarország flórájának és faunájának vizsgálata. Ezeknek a tudományoknak nyilván vannak nemzetközi érdeklődésre számot tartó részterületei, és vannak olyanok, amelyek csak minket érdekelnek. Az ilyen tudományok egymás mellett fejlődnek, de kutatásuk tárgya országonként más és más. Ilyen esetekben össze lehetne hasonlítani az egyes országokat, talán még azt a kérdést is fel lehetne tenni, hogy például a portugálok jobban ismerik-e saját nyelvüket, történelmüket, vagy akár faunájukat, mint mi a mienket – és ha ők jönnek ki jobban az összehasonlításból, akár példát is vehetnénk róluk. A biológia legnagyobb része azonban nem ilyen, például és az idegtudományok sem, mert a kutatás tárgya minden országban ugyanaz. Minden agykutató tanulhat – és folyamatosan tanul is – a többi agykutatótól, de ez nem állampolgárság, és még csak nem is szakmai rang kérdése. Egy kísérlet eredményéből akkor is tanulok, ha akadémikus végezte, és akkor is, ha „csak” egy PhD hallgató. Az agykutatásnak vannak nemzetközi sztárjai, akik magyarok, és minden országban vannak náluk kisebb fajsúlyú képviselői is. Van, akiről érdemes példát venni, és van, akiről kevésbé, de ismétlem: ez nem állampolgárság vagy nemzeti hovatartozás kérdése.

A droggutatás ebből a szempontból különleges is, meg nem is. A drogok neurobiológiája például ugyanúgy nemzetközi, mint ahogy az agykutatás általában véve is az. Lehetnek ugyanakkor a drogok tudományának ország-specifikus vetületei is. Például az a magyarországi „drogtérkép”, amelynek létrehozását a Drogkutató Intézet egyik céljául tűzte ki, vélhetőleg magyarok számára érdekesebb, mint nem-magyarok számára. A nemzeti specifikummal azonban még itt is óvatosan kell bánni, mert a drog, mint jelenség, nemzetközi. Könnyen lehetséges, sőt sok esetben tényként kezelhető, hogy azt a drogot, amit Magyarországon fogyasztanak, ugyanott hozzák létre, és ugyanazok terjesztik, akik, mondjuk, Portugáliában teszik ugyanezt. Így még az ilyen „nemzetinek” tekinthető kutatások tárgya is azonos, legfeljebb a vizsgálati pontok mások, de pusztán földrajzi értelemben. Egyébként a magyar droggutatásnak is vannak nemzetközi sztárjai, és róluk ugyanúgy példát lehet venni, mintha külföldiek lennének.

Milyen ígéretes, még felfedezetlen kutatási területek vannak az illegális pszichoaktív szerekkel kapcsolatban?

Olyan sok feltárára váró jelenség van, hogy eszemben sem jut pusztán néhányat kiemelni közülük. Nagy a veszélye annak, hogy pontosan azokon a területeken születnek majd a legérdekesebb felfedezések, amelyeket a listából kihagytam. Azt azonban kiemelném, hogy a drogok kérdésköre sokkal színesebb, mint sokan gondolnák. Fel lehet például fogni a drogokat úgy is, mint mélyfúrások eszközeit, amelyekkel az agyműködés korábban ismeretlen rétegeit tárhatjuk fel. Nagyon érdekesek a társadalmi vonatkozásai is. Egyebek mellett a kereslet-kínálat viszonyt is megvilágítja

a törvényesség határain belül és kívül. Fent említett készülő tanulmányunkból például kiderül majd, hogy milyen tudatosan fejlesztik a szintetikus kannabinoidokat azért, hogy mire illegálissá válik egy adott anyag, máris piacra dobható legyen a következő, amely – egy ideig legalábbis – törvényi korlátozás nélkül forgalmazható. A drog ugyanakkor egészségügyi probléma is, amelyen belül az egyik kutatási terület az ártalomcsökkentő eljárások kidolgozása. Végül – nyilván – a drog rendészeti probléma is.

Ahogy átgondolom azt, amit az imént elmondtam, akár úgy is tűnhet, mintha megjelöltem volna azokat a „legfontosabb” területeket, amelyeket eredetileg nem akartam megjelölni. Nem erről van szó; pusztán felvillantottam a kutatási lehetőségek sokszínűségét.

Minden új tudományterületnek van egy felfutási szakasza, amikor még csak néhány kutató látja át a kérdés fontosságát, van egy zenitje, amikor a figyelem középpontjába kerül, és amikor legfontosabb felfedezései születnek meg, és végül van egy lecsengési szakasz, amikor jobbra már csak a szálak elvarrása zajlik, mert a lényegét már megértettük. Úgy érzem, hogy a drogz kutatás – minden oldala külön és az egész együtt – a zenitjén van. Sok mindent tudunk, de még többet szeretnénk megtudni. A leszálló ág az én horizontomon még nem tűnt fel. Van kutatásra váró kérdés bőven.

Hogyan látja az Interdiszciplináris Drog szemle megalapításának tudományos jelentőségét?

Az Interdiszciplináris Drog szemlét szakmai fórumnak képzeltük el. Jómagam nem hinném, hogy kiemelten a felfedező kutatás fórumává kellene válnia. Amint az imént kifejtettem, a tudomány nem nemzeti kutatások mozaikdarabkáiból épül fel, hanem egy egységes nemzetközi „kutatási mező” terméke. Persze senkit sem akarok elriasztani a laptól. Ha valaki itt akarja közzé tenni eredeti kutatási eredményeit, csak bízhatni tudom. A magam részéről kissé sajnálni fogom, hogy a nemzetközi közösséget megfosztotta egy értékes felismerésétől – mert ahhoz, hogy a lapban publikáljuk, a kutatásnak eredetinek, jól kivitelezettnek, és eredményeiben értékesnek kell lennie –, de a lapban mindig helye lesz az eredeti kutatási eredményeknek. Főleg olyanoknak, amelyek nekünk fontosabbak, mint a nemzetközi tudománynak. Alapvetően azonban a nagyobb lélegzetű, tág perspektívájú összefoglaló munkák terepéül szánjuk a lapot, amelyekből a szakma tanulhat. A korábbi futólagos áttekintésből is kiviláglott, hogy milyen sokféle, és mennyire különböző tudományágak foglalkoznak a droggal. Senki sem képes egy ilyen széles tudományterületet egymaga áttekinteni, pedig az egyik szakembernek szüksége van a másik szakember tudására. Ebben az értelemben a lap hidat szeretne építeni a különböző szakmák között. Remélem, én is sokat fogok tanulni belőle. Bár neurobiológiával foglalkoztam, még a neurobiológián belül is vannak hiányosságaim. A kannabinoidok idegrendszeri szerepéről például vannak fogalmaim, de már a hallucinogénekről jóval kevesebbet tudok – és akkor még meg sem említettem azt a számtalan nem-neurobiológiai jellegű tudományterületet, amely a drogokkal foglalkozik. Úgy gondolom, ezzel mindenki így van: jól ismer valamit, kevésbé jól valami mást, míg sok területen alig tud többet, mint egy laikus. A szemle révén a szakember szert tehet olyan tudásra, amelyet a lap hiányában

felfedező kutatások dzsungeléből kellene összegereblyéznie. Nagyjából ez a terv: szélesíteni a szakértő perspektíváját – nem kizárva, sőt, feltételezve, hogy néhány eredeti kutatási eredmény is itt lát először napvilágot.

Hogyan látja az Interdiszciplináris Drog szemle jövőjét?

Új lapot alapítani kockázatos vállalkozás – mondhatnám akár merésznek is. A tudományos folyóiratok piaca világszerte telített, és minden új lapnak nagymúltú és sikeres lapokkal kell versenybe szállnia a szerzőkért és az olvasókért folyó küzdelemben. Ez a mi esetünkben sincs másképp. Nem az Interdiszciplináris Drog szemle lesz az első és egyetlen lap, amely a drogok tág témakörében publikál Magyarországon.

Az új alapítású folyóiratok zöme már az elején elvérzik a versenyben, vagy tartósan marginalizálódik. Vannak azonban kivételek is. Van néhány olyan folyóirat a nemzetközi porondon, amely tíz éve még nem létezett, öt éve még a másodhegedűs szerepkörére volt kárhóztatva, ma viszont már a vezető tudományos folyóiratok között tartják számon. Ebben a szerencse és a sikeres marketing is szerepet játszik, de ezek jelentőségét nem szabad túlbecsülni. Egy lap elsősorban azért sikeres, mert jó.

Azt mondanám, hogy ha ügyesen vezetjük, az Interdiszciplináris Drog szemle sikerre van ítélve. Egy ilyen lapra ugyanis a hazai szakmának szüksége van. Drogokkal kapcsolatos tanulmányokat ugyan sok folyóirat publikál, de tudomásom szerint specializált drog-szakmai fórumként ez lesz az első. Természetesen nincs birtokomban a bölcsek köve, de azt hiszem, hogy a szakmai/lektori igényesség, a tényekre koncentráció, illetve a sokszínűség segíthet. Érdeklődve figyeltem például, ahogy egy közepes nemzetközi lap egy kategóriával feljebb lépett a ranglétrán pusztán azért, mert az új főszerkesztő ragaszkodott a szakmai igényességhez, még a cikkek számának csökkenése árán is. A lap eleinte vékonyabb lett, de később visszanyerte eredeti oldalszámát – egy magasabb színvonalon. Ami a tényközpontúságot illeti, tudomásul kell vennünk, hogy a drogok tudománya polarizált és átpolitizált. Erről – illetve ennek hátrányairól – nemzetközi publikációk születtek, és egy felfedező tanulmány szerzői is kijelentették már *expressis verbis*, hogy az értelmezés bizonyos vonatkozásaiban nem merülnek el, mert nem viták gerjesztése a céljuk. Szekértáborok ebben a szakmában voltak és lesznek. Véleményem szerint a leghelyesebb az, ha mindenki szót kap, aki megfelelő színvonalon értekezik, és távol tartja magát a politikai kampányolás hangulatától. Végül pedig azt sem szabad elfelejteni, hogy a legjobb tudományos lapoknak – olyanoknak, mint a *Science* vagy éppen a *Nature* – van „olvasói” része is: olyan rovatok, ahol könnyedebb stílusban értekeznek fontos tudományos kérdésekről. Így válik a lap színessé és érdekessé. Az is megtalálja a számítását, akit a „súlyos” tudomány érdekel, az is, aki lektúrra vágyik, és az is, aki az előbbi után az utóbbi által kíván felüldülni. A lap munkatársai – természetesen távolról sem egyedül én – azon dolgoznak majd, hogy a lap sikeres legyen, és őszintén hiszem, hogy az is lesz.

Tervben van a nemzetközi színterek megszólítása is?

Igen, de rövid távon ez a Drogkutató Intézet, és nem az Interdiszciplináris Drog szemle feladata. Harmadszor térek vissza ehhez a gondolathoz: a tudomány nemzetközi vállalkozás. Aki komolyan veszi a kutatást, ott publikál, ahol a többi kutató.

Már megtettük az első lépéseket ezen a téren, és csaknem bizonyos vagyok abban, hogy jövőre átesünk majd a tűzkeresztségen. Azt sem tudom kizárni, sőt, titokban reménykedem abban, hogy az Interdiszciplináris Drog szemle idővel évi egy angol nyelvű lapszámot is kiad majd, amelynek nem csak magyarok lesznek szerzői. Egyelőre azonban még csak az első lépéseknél tartunk.

Mit gondol a Drogkutató Intézetet ért támadásokról?

Mint az imént említettem, a drogok témaköre erősen átpolitizált. Sokan vannak, akik a drogok tudományát szekértáborok harcának fogják fel és győzni akarnak. A tudományos megállapításokat jelszónak fogják fel, függetlenül attól, hogy szólnak mellette bizonyítékok, vagy sem. Az az érzés munkál bennünk, hogy az „győz”, aki saját jelszavait gyakrabban, és hatásosabban hangoztatja.

Nem mi vagyunk az egyetlenek, akik – sokszor elvtelen – támadásoknak vannak kitéve. A közszereplők ehhez hozzá vannak szokva; ha jól emlékszem legfelsőbb bírósági határozat mondta ki, hogy ezt meg kell tanulniuk elviselni – persze adekvátabb jogi nyelven elmondva. Nekünk ez nehezebben megy, mert nem vagyunk közszereplők, és a dolog számunkra új. Lassan azonban hozzászokunk, és megpróbáljuk a helyén kezelni.

Tudomásul kell vennünk, hogy megjelenésünk egyeseket irritál, ugyanúgy, ahogy támadóinknak is tudomásul kell venniük, hogy tulajdonképpen a mi malmunkra hajtják a vizet. Alig alakultunk meg, máris tényezővé váltunk, bizonyos mértékig a támadásoknak köszönhetően. Nem ilyen formában szerettük volna ezt elérni, de Hollywoodban az a szóbeszéd járja, hogy a rossz kritika jobb, mint a hallgatás. Hát, bennünket nem övez csend. Azon leszünk, hogy ne kizárólag az Internet és nyomtatott sajtó betyárjai révén emelkedjünk ki az ismeretlenségből.

Miért tűzték céltáblára a kannabisz aktivisták az intézetet?

Hogyan lehetne őket jól megszólítani? Lehetne?

Nem csak a kannabisz aktivisták „harcolnak” ellenünk; a drog kérdése egyfajta kormány-ellenzék vitának is részévé vált, amelybe előszeretettel próbálnak bennünket is belerángatni. Lelkük rajta; a magam részéről nem kívánom energiáimat adok-ka-pok küzdelmekre fecsérelni.

Amúgy nem hiszem, hogy az aktivistákat meg lehetne győzni bármiről is, és még kevésbé, hogy figyelnének a tudományos érvekre. Ahol az érdek és a szenvedély veszi át az uralmat, a logika esélytelen – pontosabban falra hányt borsó.

Az Interdiszciplináris Drog szemle azonban nem az aktivisták miatt, és még csak nem is az aktivisták ellen van. Ha már itt tartunk, a Drogkutató Intézet sem. Mi a szakmát szeretnénk megszólítani. Nem állítom, hogy a szakmán belül nincsenek viták, és még kevésbé azt, hogy minden szakmai kérdés nyugvópontra jutott. Egy szakemberrel azonban lehet vitát folytatni, mert alkalmas arra, hogy érveket fogalmazzon meg, és alkalomadtán érveket fogadjon be. Ők nekünk partnereink, függetlenül attól, hogy bizonyos kérdésekben hasonló, vagy különböző állásponton vagyunk. Sőt tovább megyek: szakmán belül nem is annyira a vita, mint a megoldás, vagy a megoldás közös keresése a legfontosabb.

Egyébként szándékunkban áll a szakmának szóló írásokat laikusok által követhető formában összefoglalni, és az Intézet különböző fórumain közzétenni. A szakmán kívül ugyanis léteznek olyanok, akik őszintén érdeklődnek a téma iránt, és ők megszólíthatók. Azt hiszem ez fontosabb, mint aktivistákkal hadakozni.

Köszönjük szépen a válaszokat!